

**سرمایه اجتماعی
و امنیت عمومی**

www.ketab.ir

دانشگاه عالی دفاع ملی

تهران ۱۳۸۹

سرشناسه: گروه مطالعاتی دانشکده امنیت ملی
عنوان و نام پدیدآورنده: سرمایه اجتماعی و امنیت عمومی / تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۸۹
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۹۱-۲۷-۵
مشخصات ظاهری: ۲۴۶ صفحه تک رنگ، جلد رنگی
فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیفا: سرمایه، امنیت، محیط امنیتی، اعتماد و رضایت، نظم اجتماعی
پشت جلد به انگلیسی: Social Capital and Public Security

انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی

عنوان: سرمایه اجتماعی و امنیت عمومی

مؤلفین: گروه مطالعاتی دانشکده امنیت ملی

ویراستار علمی: جواد نصرالله زاده

ویراستار ادبی: بهروز ثروتی

طراح جلد و صفحه آرا: سید محبتی عادل

حروف نگار: اکبر بخشی، حمید قاسمی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۹۱-۲۷-۵

چاپ و صحافی: انتشارات داغا

قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال

نوبت و سال چاپ: اول - ۱۳۸۹

تیراژ: ۳۰۰۰ جلد

ناشر: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی (داغا)

همه حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ است.

انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی (داغا)

نشانی انتشارات: تهران، ضلع شمالی بزرگراه شهید بابایی، بعد از اتوبان هنگام،

دانشگاه عالی دفاع ملی، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی، تلفن ۲۲۹۷۰۳۴۳

نشانی اینترنتی: www.sndu.ac.ir

این کتاب محصول تلاش و مطالعات علمی و راهبردی جمعی از استادان و محققان ذیر در دانشکده‌ی امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی می باشد که در سال ۱۳۸۷ انجام و پایان پذیرفته است :

ناظر عالی مطالعات گروهی: دکتر ابراهیم حسن بیگی

استاد محور مطالعات گروهی: دکتر سید حسین حسینی

استادان راهنمای موضوعی:

- دکتر نورالله قیصری
- دکتر بهرام بیات
- دکتر منصور اعتصامی
- دکتر سید مجید جدی

پژوهشگران همکار آقایان:

- احمد عبدالله زاده
- علیرضا ترقی
- علی اصغر بهنام نیاره
- فتاح محمدی
- لطفعلی عنایتی
- مهدی کامکار
- زین العابدین مؤمن

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷	سخن ناشر
۹	پیش گفتار
۱۱	مقدمه
۱۵	فصل اول: سرمایه‌ی اجتماعی و امنیت عمومی (مفاهیم و روابط)
۱۹	سرمایه‌ی اجتماعی
۲۲	تاریخچه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی
۲۸	انواع سرمایه‌ی اجتماعی
۴۹	جمع‌بندی نظریات
۶۳	خلاصه فصل اول
۷۱	فصل دوم - امنیت عمومی: انتظارات و کارکردها
۷۴	بخش اول - امنیت عمومی
۸۱	ابعاد امنیت
۹۳	ابعاد مرجع امنیت عمومی
۹۵	دیدگاه‌های نظری شناسایی محیط امنیت عمومی
۱۰۴	رویکردهای کلی تأمین و استقرار امنیت عمومی
۱۳۱	فصل سوم - تأثیرات متقابل سرمایه‌ی اجتماعی و امنیت عمومی
۱۴۲	اعتماد، جرائم عمومی و امنیت عمومی
۱۶۸	فتاوا و توصیه‌های مراجع و روحانیون مذهبی
۱۷۳	فصل چهارم - رویکردها و راهکارهای توسعه امن اجتماعی
۱۷۵	جهت‌گیری‌های اصلی
۱۸۳	تدوین راهبردها
۲۱۵	منابع و مآخذ

دانشگاه عالی دفاع ملی به عنوان یک مرکز علمی و سازمانی در آموزش و توسعه ادبیات راهبردی و آموزش مدیران عالی کشور در حوزه مسایل دفاعی - امنیتی، با بهره‌گیری از بنیان‌ها و تئوری‌های بومی، درصدد تدوین راهبردهای تعالی‌بخش به منظور تحقق اهداف منبعث از رسالت و مأموریت علمی خویش است.

این دانشگاه از مراکز علمی کلیدی و حساس در عرصه مسائل راهبردی است که از بدو تشکیل و راه‌اندازی آن پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی در صحنه آموزش مسائل دفاعی - امنیتی به‌منظور تربیت نیروهای انسانی توانمند متناسب با اهداف مقدس جمهوری اسلامی در سطوح مدیران عالی کشوری و لشکری پیش‌قدم بوده و وظیفه خطیر خود در جهت آموزش فرماندهان و مدیران عالی‌رتبه کشور را سرلوحه تمامی برنامه‌ها قرار داده است. این امر هنگامی مهم‌تر می‌نماید که نگاهی پژوهشی و عمیق به پیرامون کشور، منطقه و جهان داشته باشیم؛ چرا که با ظهور تهدیدات نوین در عرصه‌ی بین‌الملل، لزوم داشتن چنین کانونی برای به هنگام نگاه داشتن مدیران عالی و فرماندهان نظامی کاملاً ملموس خواهد بود. از سوی دیگر ایده‌ی ایجاد تمدنی بزرگ موجب می‌شود تا این تلاش و جهد موجب توسعه همکاری‌ها و ترغیب سازمان‌هایی گردد که برای پیروی از این هدف متعالی و ایجاد تحول در برنامه‌ها و فعالیت‌ها تولید و توزیع ادبیات راهبردی را یاری نمایند.

با نگرش به این رویکرد و اهمیت موضوع، لزوم تولید و توزیع ادبیات راهبردی دانشگاه که ماحصل تلاش اساتید و فرهیختگان متخصص در علوم راهبردی و دانش آموختگانی که با نهایت تلاش و کوشش مدت زمان مفیدی از دوران زندگی خود را جهت فراگیری مفاهیم و اصول علوم راهبردی و تدوین رساله دکتری در دانشگاه طی نموده‌اند، نمایان می‌گردد. در این راستا انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی در سه حوزه رویکردی مدیریت راهبردی، دفاع ملی و امنیت ملی با اهتمام به برنامه‌ها و اصول خطیر دانشگاه و در چارچوب اهداف و مفاهیم عالی

نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و تدابیر رهبر معظم انقلاب اسلامی و فرماندهی کل قوا حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای، سعی در انتقال مفاهیم و ارزش‌های خود به سطوح مختلف مدیران و ارکان جامعه داشته و در این بستر دستهای پرتوانی که نیل به این اهداف را تسهیل می‌نمایند به گرمی می‌فشارد. مجموعه حاضر که در قالب داده‌های موثر و منتج از ادبیات راهبردی در اختیار خواننده گرمی قرار گرفته است، امید دارد بتواند با انتشار این کارکردها و ادبیات، ارتقای توان و حرکت در زمان و تصمیم‌گیری‌های خطیر و بزرگ را برای خوانندگان خود به‌مراه داشته و آثار مبارکی را در توسعه کشور به ارمغان بیاورد.

وما توفیقی الا بالله

انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی

www.ketab.ir

پیش گفتار

تغییرات اجتماعی ناشی از پیشرفت‌های بشر در همه ابعاد، باعث پیچیده‌تر شدن جامعه‌ها گردیده به نوعی که پیچیدگی مورد نظر به تمام ابعاد زندگی نوع انسانی تسری یافته است. از جمله‌ی این ابعاد، بُعد جرائم و ناامنی‌های حاصل از آن است، به گونه‌ای که می‌توان مدعی شد که نوع و نحوه‌ی جرائم نیز تغییر ماهیت داده‌اند. به همین علت روش‌های سنتی و متکی بر اصول سخت افزاری ضمن اینکه قادر به ایجاد امنیت مطلوب و حتی نسبی در جامعه نیستند، و تداوم چنین رویکردی نیز هزینه‌های بسیار سنگینی را بر نظام‌های سیاسی وارد می‌نمایند. کشورهای پیشرفته با درک این موضوع، از چند دهه قبل، به دنبال راه کارهایی در زمینه توسعه وظایف امنیتی در نهادهای مختلف از جمله مردم بوده‌اند که در این رابطه طرح پلیس جامعه‌گرا یا جامعه محور از دستاوردهای رویکرد جدید می‌باشد.

در دهه‌های اخیر، سرمایه‌ی اجتماعی توجه اندیشمندان مختلف علوم انسانی را در زمینه‌ی استفاده مطلوب‌تر از پدیده‌های ساری و جاری در زندگی انسانی در جهت ایجاد رفاه و رونق بیشتر زندگی، به خود جلب کرده است. سرمایه‌ی اجتماعی از جمله مواردی است که می‌تواند در زمینه‌ی ایجاد امنیت، به یاری متصدیان این امر مهم بشتابد. قابل انکار نیست که استفاده از سرمایه‌ی اجتماعی در ابعاد مختلف، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و... قابل بهره‌برداری است و امروزه از سرمایه‌ی اجتماعی به عنوان دارایی و ثروتی یاد می‌شود که قابل سرمایه‌گذاری در همه بخش‌های اجتماع است. در مورد اهمیت و ضرورت موضوع بایستی متذکر شد که تأمین امنیت عمومی یکی از وظایف بنیادین نظام‌های سیاسی است و به همین علت نظام‌های سیاسی در طول تاریخ نهادهایی را بدین منظور پایه‌ریزی نموده‌اند. از جمله این نهادها که بیشترین جلوه را در تأمین امنیت داشته‌اند، پلیس می‌باشد. اما امروزه با نگرش به پیچیدگی جوامع و به تبع آن پیچیده‌تر شدن جرم و جنایت و ناامنی‌های اجتماعی، استقرار، تثبیت و توسعه امنیت به تنهایی و از طریق روش‌های سنتی و با اتکاء صرف به پلیس، مقدور نبوده و از طرفی هزینه

های زیادی را به نظام سیاسی تحمیل می‌نماید به نوعی که سایر هزینه‌ها، از جمله هزینه‌های رفاهی را تحت تأثیر قرار داده که خود در یک محدوده زمانی، باعث بروز ناامنی می‌گردد. به همین علت لزوم ایجاد رویکردهای جدید در امنیت عمومی اجتناب‌ناپذیر است. در این زمینه توجه به اجتماع و سرمایه‌های اجتماعی جاری در آن، یکی از رویکردهای مهم دولت‌ها، بویژه دولت‌های پیشرفته می‌باشد.

سرمایه‌ی اجتماعی خاصیت و ویژگی ساختار اجتماعی است که به افراد یاری می‌رساند تا بر مشکلاتی که به صورت جمعی با آن‌ها مواجه هستند، فائق آیند. این مبحث در بررسی‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی مطرح می‌باشد و روز به روز در این مباحث با اهمیتی روزافزون نمایان می‌شود و به واسطه گستره و شمولیتی که دارد، حوزه روابط متقابل اجتماعی میان افراد، گروه‌ها، سازمان‌ها و نهاد‌های مختلف را در سطوح متفاوت دربر می‌گیرد. سرمایه‌ی اجتماعی در موقعیت‌ها و محیط‌های مختلف (محیط شهری، روستایی، کارخانه‌ها، شرکت‌ها، خانواده و به طور کلی جامعه) کارکردهای بسیار ارزشمندی دارد. اما اهمیت و ضرورت سرمایه‌ی اجتماعی در حل مشکلات و معضلات جامعه و تسهیل روابط اجتماعی با پیچیده‌تر شدن جامعه بیش از پیش نمایان می‌شود.

نویسنده امید دارد که مطالعه این کتاب بتواند فراز مطلوبی را بر ارتقاء و اعتلاء سازمان‌های راهبردی در کشور فراهم آورد.

بجاست از ریاست محترم دانشگاه عالی دفاع ملی جناب آقای دکتر ابراهیم حسینی و ترغیب آقای دکتر حسین عساریان نژاد، معاونت محترم پژوهش و تولید علم دانشگاه، و دیگر همکارانشان در بخش تولید و نشر علم که موجب تبدیل این تلاش علمی به کتاب گردید کمال قدردانی و تشکر را نموده و از خداوند منان، توفیقات روزافزون عزیزان را خواستار شوم.

دکتر حسین حسینی

سرپرست کارگروه مطالعاتی دوره ششم امنیت ملی

دانشگاه عالی دفاع ملی

مقدمه

از سرمایه‌ی اجتماعی تعاریف مختلفی شده است و اندیشمندان هر یک با رویکرد خاص نسبت به تعریف آن همت گمارده اند. بعضی پژوهشگران سرمایه‌ی اجتماعی را مجموعه هنجارهای موجود در سیستم اجتماعی می‌دانند که موجب ارتقاء سطح همکاری اعضای آن جامعه گردیده و باعث پائین آمدن سطح هزینه‌های تبادلات و ارتباطات می‌گردد (فوکویاما؛ ۱۹۹۹:). شاید بتوان گفت که سرمایه‌ی اجتماعی، نقشی بسیار مهمتر از سرمایه فیزیکی و انسانی در سازمان‌ها و جوامع ایفا می‌کند و شبکه‌های روابط جمعی و گروهی، انسجام بخش میان انسان‌ها، سازمان‌ها و انسان‌ها و تعامل با همدیگر می‌باشد. در غیاب سرمایه‌ی اجتماعی، سایر سرمایه‌ها اثربخشی خود را از دست می‌دهند. سرمایه‌ی اجتماعی با متغیرهای شناخته شده جامعه شناختی هم چون اعتماد، آگاهی، نگرانی درباره دیگران و مسائل عمومی، مشارکت در مسائل عمومی و انسجام و همبستگی گروهی و همکاری، ارتباط دارد اما این که سرمایه‌ی اجتماعی چه بعد جدیدی برای ما می‌گشاید، یکی از موضوعات مهم است.

با توجه به شرح بالا، این نکته روشن می‌شود که سرمایه‌ی اجتماعی به واسطه ظرفیتی که دارد قادر به ایفای نقش در حوزه امنیت عمومی می‌باشد، اما نکته مهم چگونگی استفاده از این سرمایه توسط متولیان جامعه است که می‌تواند جهت دهی مناسب را ایجاد نماید. از آن جایی که در این تحقیق سطح امنیت مورد نظر، امنیت عمومی می‌باشد، لذا مسأله اساسی این پژوهش تدوین راهبردهای مناسب افزایش امنیت عمومی با بهره گیری از سرمایه‌ی اجتماعی می‌باشد. در این مورد، برای درک بهتر موضوع، می‌توان سؤالاتی را به شرح زیر مطرح نمود:

وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی در ارتباط با امنیت عمومی در جامعه چگونه است؟

برای بهره گیری از سرمایه‌ی اجتماعی در افزایش سطح امنیت عمومی چه راهبردهایی را

می‌توان بکار گرفت؟

در وضعیت کنونی، میزان استفاده متولیان امنیت از سرمایه اجتماعی در برقراری امنیت عمومی چگونه است؟ (با ملحوظ داشتن نقاط قوت و ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها) عناصر و ابعاد امنیت عمومی تاثیرپذیر از سرمایه‌ی اجتماعی کدامند؟ مؤلفه‌های اثرگذار سرمایه‌ی اجتماعی بر امنیت عمومی کدامند؟ چگونه می‌توان از سرمایه‌ی اجتماعی در ارتقای امنیت عمومی استفاده برد؟ (در استقرار، تداوم، تثبیت و ارتقاء)

در واقع ما با طرح این سؤالات قصد داریم از وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی در جامعه شناخت نسبی کسب نموده و نسبت به شناسایی و تدوین راهبردهای فراروی جامعه در جهت افزایش سطح امنیت عمومی اقدام کنیم.

برای نیل به این هدف بایستی از مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی اثرگذار بر امنیت عمومی و نیز نحوه‌ی جهت‌دهی آنها در جهت افزایش امنیت عمومی آگاه شده و سپس در مورد تدوین راهبردهای مناسب بهره‌گیری از سرمایه‌ی اجتماعی در توسعه‌ی امنیت عمومی، تفکر نماییم. در واقع، ما تلاش می‌کنیم تا متوجه شویم که میان «سرمایه‌ی اجتماعی» و «امنیت عمومی در جامعه» چه ارتباطی وجود دارد؟ طبیعتاً برای تبیین علمی آن، بایستی به افزایش سطح آگاهی‌های عمومی مردم نسبت به جرایم، توسعه‌ی اعتماد اجتماعی و مشارکت عمومی جامعه و نسبت آن با میزان سطح امنیت عمومی در جامعه، توجه نماییم.

با این شرح و با نگرش به این که امروزه نمی‌توان بدون در نظر گرفتن جامعه، به امنیت عمومی مطلوب دست یافت، بر همین اساس ضرورت دارد تا راه‌هایی که با اتکاء بر آن‌ها می‌توان با کمترین هزینه، سطح امنیت عمومی را توسعه داد، به طور علمی شناسایی و معرفی شوند. در این رابطه، تجربه‌ی سایر کشورها نشان می‌دهد که استفاده از سرمایه‌ی اجتماعی می‌تواند به طور مناسب راه‌گشا باشد. لذا لازمه استفاده از سرمایه‌ی اجتماعی در افزایش امنیت عمومی داشتن راهبردهایی مشخص و قابل اجرا است. به علاوه تداوم چنین مطالعه‌ای می‌تواند در بعد زمانی، هم روند جریان سرمایه‌ی اجتماعی را در سطح کلی آشکار سازد و هم متولیان

امنیت عمومی را در جهت اتکاء به مردم به عنوان ذی‌نفعان امنیت، در ایجاد امنیت، کمک نماید و از طرفی برنامه‌ریزان فرهنگی و اجتماعی و امنیتی را در انتخاب سیاست‌های مناسب یاری نماید.

www.ketab.ir